

СВІТЛАНА МИКОЛАЇВНА ЗИМАН

(до 70-річчя від дня народження та 45-річчя наукової діяльності)

Чудового весняного дня 20 квітня святкувала своє 70-ти річчя прекрасна жінка, гарна мама, талановитий вчений і просто добра людина – яких мало – Світлана Миколаївна Зиман.

С. М. Зиман народилась у 1936 році, в м. Сорочинськ, що на Південному Уралі, в сім'ї, де мати Валентина Трифілівна Горонівська була вчителькою, а батько Микола Олексійович Донський – журналістом, якого в 1930 р. направили на низову партійну роботу в сільське господарство Оренбурзької області. З початком Великої Вітчизняної війни, батько, незважаючи на бронь, почав проситися на фронт. Багато лиха і незгод зазнала сім'я. Хоч воєнні дії проходили далеко, але голод та злидні не покидали хати молодої жінки з трьома дітьми, яка самовіддано продовжувала працювати, а вечорами розповідала дітям про таку далеку й рідну Україну. Влітку 1944 Валентина Трифілівна з дітьми переїхала до Києва, куди в 1946 повернувся й молодий воєнний офіцер - Микола Олексійович.

Однак важкі поранення та нервова робота далися навзнаки і вже в 1953 р. сім'я залишилася без годувальника. Саме того року юна Світлана закінчила школу з золотою медаллю і вступила до Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка. Диплом з відзнакою й направлення до аспірантури, які отримала С. М. Зиман у 1958 році після закінчення університету, були закономірним результатом її любові до навчання, працелюбності та наполегливості. А тим часом, доля готувала Світлані Миколаївні ще один подарунок – Карпати – вони захопили молоду й талановиту студентку й стали її натхненням, піснею на все життя. Саме в Карпатах зустріла вона своє палке кохання – свого майбутнього чоловіка, за яким після закінчення університету переїхала у селище Ясиня Закарпатської області. Вісім з половиною років прожила Світлана Миколаївна в Ясинях, там народилися й двоє її чудових синів. Ще й до цього часу в селищі пригадують молоду, сповнену енергії й наснаги вчительку, яка не дивлячись на своє столичне виховання й освіту, ніколи не цуралася простого люду, була завжди привітною, щирою, сповненою готовності допомогти. Працюючи в сільській школі, співаючи в хорі ансамблю "Лісоруб" вона закінчила заочну аспірантуру при кафедрі вищих рослин Київського університету й написала та подала до захисту кандидатську дисертацію по флорі й рослинності Ясинської улоговини. Територія дисертаційних досліджень була розташована поміж масивами Черногора, Свидовець та Горгани, й вчителька-аспірантка з захопленням вивчала видовий склад лучних та лісових угруповань, сезонний розвиток рослин, проводила фенологічні спостереження, беручи з собою на маршрути учнів, розповідаючи багато цікавого про рослини й передаючи їм свою любов до природи.

На початку грудня 1966 р. Світлана Миколаївна була призначена на посаду вченого секретаря Донецького ботанічного саду Академії наук УРСР та переїхала з родиною у нові краї, де їй пощастило працювати під безпосереднім керівництвом тодішнього директора ботанічного саду, видатного ботаніка й організатора науки Євгена Миколайовича Кондратюка. Організаційні здібності та любов до рослин молодого дослідника були спрямовані на активну участь у розбудові Донецького ботанічного саду, а подорожі по степах Донбасу, збір

рослин та спостереження за ними разом з участю у ботанічних нарадах сприяли подальшому становленню науковця.

Після обговорення з Є. М. Кондратюком подальших планів наукової роботи Світлана Миколаївна вирішила перейти від вивчення життєвих форм степових рослин до біоморфологічного дослідження певного таксону, а саме родини *Ranunculaceae*. Результати багаторічних спостережень представлені у першій монографії С. М. Зиман: “Жизненные формы и биология степных растений Донбасса”, яка побачила світ у 1976 році й яка й зараз залишається настільною книгою для багатьох біоморфологів.

Влітку 1972 року сім'я Зиманів переїхала на Київщину (м. Бровари) й Світлана Миколаївна перейшла на роботу до Інституту ботаніки Академії наук, де працює й донині. З перших днів роботи у відділі вона включилась у підготовку колективного видання “Определитель высших растений Украины”, а після його завершення ввійшла у 1975 році до складу групи під керівництвом М. В. Клокова, в якій працювала над життєвими формами видів *Achillea* у повному обсязі роду; крім того, мала чудову можливість займатись у групі своєю улюбленою родиною *Ranunculaceae* (був власний розділ колективної теми). Невдовзі С. М. Зиман перейшла від біоморфологічного дослідження даної родини до розгляду особливостей її морфологічної еволюції взагалі, тобто заглибилась у суто теоретичні питання. Результати багаторічних досліджень та глибоких теоретичних узагальнень були у 1984 р. представлені у докторській дисертації “Морфологическая эволюция семейства Лютиковые (*Ranunculaceae* Juss.)”. Незабаром цим питанням була присвячена її друга монографія “Морфология и филогения семейства Лютиковых” (1985).

Після захисту дисертації С. М. Зиман продовжувала брати участь у таких загальновідділівських роботах як “Хорология растений Украины” (1985) та таксономічні обробки родин *Rosaceae*, *Fabaceae*, *Crassulaceae* й деяких інших (вона з особливою увагою досліджувала біоморфологічні особливості цих рослин), крім того, працювала у складі колективу авторів над “Словарем ботанических терминов” (1984). Але найбільш важливим для Світлани Миколаївни стало поглиблене вивчення модельного роду *Anemone* з родини жовтецевих (*Ranunculaceae*), яке базувалося на популяційних дослідженнях у різних частинах Радянського Союзу групи *Anemone narcissiflora* (включала понад 10 видів), й у результаті комплексних досліджень нею разом з колективом авторів була надрукована монографія “Taxonomy and Phylogeny of *Anemone narcissiflora* complex” (1997 р.).

Приблизно в той самий час С. М. Зиман брала участь у міжнародній темі по вивченню структури високогірних популяцій у Карпатах на території України й Чехословаччини та продовжувала попу-

ляційні дослідження видів роду *Anemone* у Високих Татрах, на Фатрі й у Судетах.

З різними регіонами Карпат пов'язана і подальша ботанічна діяльність Світлани Миколаївни. Так у 1994-1996 роках, за фінансової підтримки Гранту Світового банку разом з науковцями з декількох біологічних інститутів, включаючи Інститут ботаніки, вона на протязі двох польових сезонів працювала над вивченням біологічного різноманіття у Карпатському біосферному заповіднику. За цим Грантом була опублікована колективна монографія “Біорізноманіття Карпатського біосферного заповідника” (1997 р.).

Важливе місце у науковому житті Світлани Миколаївни займає творча міжнародна співпраця, яка розпочалась ще наприкінці восьмидесятих й продовжується і сьогодні у вигляді спільних експедицій та публікацій, участі у міжнародних форумах та щирого людського спілкування. Одним з таких закордонних колег-друзів є академік Австрійської академії наук Friedrich Ehrendorfer, колишній директор Віденського Інституту ботаніки. Їхня творча співдружність триває близько 15 років й включає більше 10 зустрічей у Відні й Києві, експедиційні маршрути й екскурсії, обмін численними листами та важливі для наукового прогресу, інколи гострі диспути при написанні спільних наукових статей. До широкого кола міжнародного співробітництва С. М. Зиман належить співпраця з Frederik Medail з Середземноморського Інституту екології та палеоботаніки (Марсель) та Monica Boscaiu з Ботанічного саду Валенсії, з якими їй довелось весною 1997 р. подорожувати по Південній Франції (Приморські Альпи) та Східній Іспанії.

Ще однією сторінкою міжнародної співдружності Світлани Миколаївни є багаторічні творчі контакти з американськими ботаніками – професором Пенсільванського університету Carl Keener та його кращим учнем й визнаним дослідником роду *Anemone* Bryan Dutton. Разом з останнім С. М. Зиман отримала грант від National Research Council. Це була так звана “Twinning Program”, яка передбачала дуже тісну співпрацю науковців двох країн. За успішну й дуже продуктивну роботу, Світлана Миколаївна була премійована дирекцією Бруклінського ботанічного саду поїздкою до Канади (Монреаль), де була єдиним учасником від колишнього Радянського Союзу у роботі Американського ботанічного конгресу. Ці наукові контакти й спільні інтереси стосовно роду *Anemone* вилилися в написання низки спільних статей, таксономічної ревізії даного роду та таксономічної обробки *Anemone* для “Flora of China”, вихід шостого тому якої у 2001 році (автори обробки *Anemone* – W.T. Wang, S. Ziman, B. Dutton), ще раз підтвердив, що Світлана Миколаївна дійсно є всесвітньо відомим спеціалістом з цієї групи рослин.

Невимушене спілкування англійською мовою сприяло тому, що під час своїх наукових подорожей коло закордонних колег завжди розширюва-

лось та переходило у наукову співпрацю. Так у 2000 році у Ботанічному саду К'ю Світлана Миколаївна познайомилася з професором Yuichi Kadota з Природничого музею Токіо, Японія. Спочатку на прохання ґ.К. нею був здійснений критичний перегляд роду *Anemone* у флорі Японії, після чого розпочалася спільна праця з основними складовими частинами роду у світовому масштабі, й нещодавно міжнародний колектив науковців під керівництвом С.М. Зиман вже опублікував в "Journal of Japanese Botany" чотири статті, по підроду *Anemonanthea* й частині секції *Omalocarpus*, у яких у значній мірі по-новому подане бачення й інтерпретація цих найскладніших частин роду *Anemone*.

Найближчим часом світова ботанічна спільнота зможе ознайомитись з наступною низкою спільних міжнародних публікацій по роду *Anemone*, а саме з монографічною обробкою секції *Anemone*, з використанням, крім класичних підходів, ще й даних з молекулярної біології. Цьому циклу досліджень учасники роботи присвятили понад 10 років й за матеріалами для молекулярної біології С.М. Зиман подорожувала майже по всьому світу, у тому числі збирала рослини з даної секції у Таджикистані у 1995 р. під озброєною охороною під час громадянської війни.

Протягом останніх п'яти років С. М. Зиман працює у складі колективу відділу систематики над підготовкою нового видання "Флори України". До першого тому "Флори" нею був підготовлений ключ для визначення родин судинних рослин флори України, морфологічний нарис, біоморфологічні описи по багатьох родинях й виконано критичні обробки родин *Ranunculaceae* та *Saxifragaceae*.

У 2003 р. С.М.Зиман, разом зі співавторами був надрукований "Ілюстрований довідник з морфології квіткових рослин", в якому розглянуто близько 700 ботанічних термінів. Протягом трьох останніх років дослідниця працює над створенням чотиримовного (латинсько-англо-російсько-українського) ботанічного словника, який включає приблизно 8000 термінів; вона підготувала "Тримовний список назв судинних рослин флори України", в яко-

му критично переглянуто існуючі російські й українські назви видів та родів нашої флори.

З незгасимою енергією та задоволенням займалась Світлана Миколаївна також і рідкісними високогірними рослинами в Українських Карпатах, переважно на Свидівці, Мармароші (у межах Карпатського біосферного заповіднику), також у Горганах (на території національного природного парку "Синевір"), разом з карпатськими колегами професором Ф.Д. Гамором, Ю.Ю. Тяхом та іншими. Однією з складових частин даного циклу досліджень є підготовка текстів по 25 видах рідкісних високогірних карпатських рослин до нового видання "Червоної книги України". Логічним продовженням багаторічного карпатського захоплення та наукового інтересу невдовзі стануть теоретичні висновки щодо історії розвитку високогірної флори Карпат та інших гірських країн.

Багато душевного тепла та випромінюючої енергії віддає Світлана Миколаївна своїм учням, а четверо ботаніків під її керівництвом вже захистили кандидатські дисертації.

Світлана Миколаївна багато працювала і продовжує працювати у двох спеціалізованих вчених радах з захисту дисертацій. Вона завжди активна й принципова у наукових дискусіях, а кількість її відзивів (у тому числі як офіційного опонента) та експертних висновків на дисертаційні роботи важко підрахувати.

Сьогодні ця весела, сповнена життя жінка має одну мрію – бути корисною. З якими теплом і щирістю відгукується вона на прохання допомогти, для неї велика радість навчити, передати свої уміння, свої колосальні знання. Вона ніби відчуває особисту відповідальність за кожного свого учня, його подальшу долю. До неї завжди можна підійти й попросити допомоги – наукової і життєвої. Мудрість яку випромінює ця жінка можна відчутти й побачити, досить лише одного разу подивитися в її чудові, ясні як літнє небо очі. Очі великої Жінки: мами, бабусі, подруги, колеги, вчителя – і через усе життя – науковця.

Многая і благая літа Вам, дорога наша Світлана Миколаївна.

Список основних наукових праць С. М. Зиман

1. Зиман С. М. Новый для флоры Украины вид первоцвет борщевик // Укр. ботан. журн. – 1964. – 21, № 3. – С. 91–92.
2. Зиман С. М. Фенология основных компонентов вторичных лугов Ясинської котловини і можливості їх кращого використання // Укр. ботан. журн. – 1965. – 22, № 2. – С. 123–129.
3. Зиман С. Н. Жизненные формы и биология степных растений Донбасса. – К.: Наук. думка, 1976. – 190 с.
4. Зиман С. Н. Особенности сезонного развития степных растений Донбасса // Тез. XII Междунар. ботан. конгр. – Л.: Наука, 1976. – С. 186.
5. Зиман С. Н. Эколого-морфологический анализ семейства *Ranunculaceae* Juss. // Ботан. журн. – 1980. – 65, № 7. – С. 1120–1160.
6. Зиман С.Н., Сытник К.М., Клоков М.В. и др. Тысячелистники. – К.: Наук.думка, 1984. – 270 с.
7. Зиман С. Н., Дудка И. А., Вассер С. П. и др. Словарь ботанических терминов. – К.: Наук. думка, 1984. – 307 с.
8. Зиман С. Н. Морфология и филогения семейства Лютиковых. – К.: Наук. думка, 1985. – 248с.
9. Зиман С. Н., Заверуха Б. В., Мякушко Т. Я. и др. Хорология флоры Украины. – К.: Наук.думка, 1986. – 270 с.
10. Определитель высших растений Украины. Семейства *Caryophyllaceae*, *Rosaceae*; роды *Achillea*, *Jurinea* // Зиман С. Н., Котов М. И., Доброчаева Д. Н. и др. – К.: Наук. думка, 1987. – 546 с.
11. Ziman S. N., Keener C. S. A Geographical analysis of the Family *Ranunculaceae* // Ann. Miss. Bot. Gard. – 1989. – 76. – P. 1012–1049.

12. Ziman S. N., Sytnik K. M., Tryfonova V. I. Overview on the Genus *Anemone* L. and subtribe *Anemoninae* Spach. // Укр. ботан. журн. – 1996. – 53, № 1–2. – С. 7–25.
13. Ziman S. N., Sytnik K. M. Ecological and geographical patterns of morphological evolution of the Genus *Anemone* (*Ranunculaceae*) // Proc. Fifth Intern. Congr. Syst. Evol. Biol. – Budapest, 1996. – Vol. 5. – P. 174.
14. Ziman S. N., Sytnik K., Ehrendorfer F. et al. Taxonomy and phylogeny of the *Anemone narcissiflora* complex. – K.: Chernobylinform, 1997. – 40 p.
15. Ziman S. N. Популяційна різноманітність високогірних рідкісних видів квіткових рослин // Біорізноманіття Карп. Біосферн. заповідника. – К.: Міжнародн. Глобальний Екол. фонд., 1997. – С. 335–352.
16. Ziman S. N., Ehrendorfer F., Keener C. S. et al. The *Anemone biflora* complex (*Ranunculaceae*) in Central and South-Western Asia: its differentiation and affinities // Taiszia. – 1998. – 8. – P. 28–63.
17. Ziman S. N., Keener C. S., Reveal J. L., Dutton D. E. A list of suprageneric names in *Ranunculaceae* (*Magnoliophyta*) // Taxon. – 1999. – 48. – P. 497–506.
18. Ziman S. N., Wang W. T., Dutton B. E. *Anemone* L. // Flora of China. – Beijing & St. Louis, Science Press & Mis. Bot. Gard., 2001. – Vol. 6. – P. 307–322.
19. Ziman S. N., Medail F., Ehrendorfer F. et al. Comparative analysis of biological and ecological peculiarities of *Anemone palmata* L. (*Ranunculaceae*) in Western Mediterranean: an assessment of rarity and populations' persistence // Bot. J. Linn. Soc. – 2002. – 140. – P. 95–114.
20. Ziman S. M., Мосякін С. Л., Булах О. В. та ін. Люстрований довідник з морфології квіткових рослин. Навчально-методичний посібник. – Ужгород: Медіум, 2004. – 156 с.
21. Екофлора України. Т. 2. Дідух Я. П., Бурда Р. Я., Зіман С. М. та ін. – К.: Фітосоціоцентр., 2004. – 480 с.
22. Ziman S. M., Kadota Y., Keener C. S. et al. A taxonomic revision of *Anemone* L. subgenus *Anemonanthea* (DC.) Juz. sensu lato (*Ranunculaceae*). I // Journ. Jap. Bot. – 2004. – Vol. 79, № 1. – P. 43–71; № 3. – P. 196–206; № 5. – P. 281–310.
23. Ziman S. M., Kadota Y., Keener C. S. et al. A taxonomic revision of *Anemone* L. section *Omalocarpus* DC. sensu lato (*Ranunculaceae*). I // Journ. Jap. Bot. – 2005. – Vol. 80, № 5. – P. 282–302.
24. Ziman S. N., Kadota Y., Keener C. S., Bulakh O. V., Tsarenko O. N. Modern approaches to the differentiation and taxonomy of genus *Anemone* L. (*Ranunculaceae* Juss.) // XVII International Botanical Congress (Vienna, Austria, Europe, 17–23 July 2005). – Viena, 2005. – P. 390.
25. Ziman S. N., Gamor F. D., Gamor A. F. About “hot spots” analysis for the rare plants conservation within the Ukrainian Carpathians // Ibid. – P. 597.

О. М. Царенко, А. В. Колесник,
О. В. Булах, Л. М. Фельбаба-Клушина